

העבדים לעברית בארצות-הברית

יעקב קבוקוב: שוחרים ונאמנים, מסות ומחקרים על הספרות והתרבות העברית באמריקה, הוצאת ראובן מס, י"ם, תשל"ח.

מטבע-הלשון שטבע יל"ג: "עבד לעברית" ואותו סיגל כעין "תעודת זיהוי" לעצמו, דניאל פרסקי, ניתן ללא ספק ענין לאותו קומץ סופרים וחובבי שפת עבר, בחו"ל, אם באירופה המזרחית השרשית ואם באמריקה. אם היו וחיו המשוגעים לעברית באירופה באקלים יהודי שרשי, הרי מופלאה יותר תופעה זו בארצות-הברית. שהרי דרכם הראשונה של המהגרים, יוצאי אירופה המזרחית, היתה לשמוט מעצמם כל שריד וזכר לעברם היהודי ולהיות אמריקנים לכל דבר. זוהי איפוא פרשה טראגית של אותו קומץ סופרים עברים וחובבי עברית, שהיגרו לארצות-הברית ונקלעו לאקלים זר ועויין גם בתוך מחנה-ההגירה עצמו. הלך-רוח זה של קומץ עברי בכלל ההגירה ההמונית ביטא יפה המשורר העברי יצחק רבינוביץ, בדבריו לריעו המשורר – יהל"ל:

מתחרט אנוכי מאוד מאוד על הצעד הנמהר שצעדתי (בהגירה לארה"ב) והנני מקלל את קשי יומי, שטילטלני טלטלה לא-גבר בארץ אחרת מעבר לים אוקיינוס, במקום שהנני כקטן שנוגד, וכאילם לא אפתח פי. ולא ראשון אנכי בקריית-גלים-עריצים הזאת. גדולים וטובים ממני מקללים יום בואם הנה ופניהם כפני שולי קדרה. הרבה חכמים ומשכילים מארץ רוסייה ומיתר ארצות התבל ייקצאו פה וכולם שבעידודו יגון ומכאובים – – – (80-81).

ואף על פי כן קיימו אלה באווירה זו את הזיקה לעברית ואת זיק העברית, וכולך עומד משתאה למעשיהם ופעלם בתחום העברית, אם בכתיבה ויצירה ואם בהפצת העברית בריבם. חלוצי העברית באמריקה כבר זכו למחקרים לא-מעטים, ובראש יצויין פעלו של א.ר. מלאכי, שבין היתר פירסם בתחום זה מחקרים ומאמרים מרובים במשך עשרות שנים. בשנים האחרונות מתמסר לחקר זה יעקב קבוקוב, יליד ארצות הברית. דרכו מוכיחה כי לא לשווא פעלו הראשונים ויש שכר לעמלם בדור-המשך. הן לפנינו איש שלא בא מגלי ההגירה, אלא אמריקני "אבטיכטוני", המקיים מנהג יראה ודרך-ארץ כלפי ראשונים אלה. ואכן, זהו ספרו השני של קבוקוב בפינת-חקר זו, שלפני שתי-עשרה שנה קדם לו הספר "חלוצי הספרות העברית באמריקה".

ספרות-ההשכלה העברית באירופה, קודם כל בשנות השבעים והשמונים, ובעצם עד הופעתו של ביאליק, היתה בעיקר מיליטאנטית, כלשון ימינו "אווונגארדיסטית"-לוחמת למען "הרבות אור" בישראל. לא כן היו פני הדברים באמריקה. אותם הסופרים ניצבו בארץ החדשה ככלי ריק והיו מעין טחנות-רוח ללא רוח כלל. ניטל מהם תוכנה של הספרות העברית ונותרה להם איפוא המגמה האחת: עברית לשמה ללא כל פניות-צדדין. קשה לומר, והדברים אמורים בדרך כלל גם בספרות-ההשכלה העברית באירופה, שהכוונה בכך ל"ספרות" במובנו הנאצל של הצירוף. אולם חובה לזכור ולהדגיש, שכאן, ב"לא-ספרות" זו, נטמנו הגרעינים המבורכים של הספרות העברית, שצמחה לאחר מכן, אם באירופה ובארץ ואם באמריקה. ספרנו זה אף מוכיח זאת. בעוד הפרקים הראשונים עוסקים בחלוצים וסוללים, הרי צמחו על ברכיהם בדור השני והשלישי סופרים נחשבים, התופסים מקום מכובד ביותר בכותל המזרח של ספרותנו. מכאן שאין לעבור על פרקי-ספרות אלה של הראשונים במנדור-ראש, בלעג ובתוספת מרכאות לצירוף "ספרות". הם וכל חובבי שפת-עבר למיניהם, שהיינו רגילים ללגלג עליהם, צריכים לעורר השתאות והערצה לאין קץ, שכן אנו חבים להם הרבה יותר מהמקובל. מתוך אספקט זה יש לעיין בספרו זה של קבוקוב, וביחוד בפרקיו הראשונים. הוא הדין לספרו הקודם.

כל השמות הכלולים בפרק הראשון – "ראשונים" – ספק אם יאמרו משהו לחוקרי הספרות העברית בימינו. אולם כל אחד מהם מסמל אותה עמידה עקשנית על משמר העברית, אף שאתה מוצא את ניביהם מליצייס-רגשניים – ואף על פי כן מעמקי לבם יצאו. עתה הם בבחינת קוריוזים. אך קוריוזים אלה, ולא רק באמריקה, קיימו את העברית ולא הניחו לה לגווע. בחלק מאישים אלה דן קבוקוב בספרו הקודם; ואילו כאן הוא מפרסם חומר נוסף, ובעיקר חומר תיעודי (מכתבים, פרוספקטים וכיו"ב). כן מופיעים בפרק הראשון אישים חדשים וכל דמות מסמלת מאבקי-איתנים למען העברית באותם ימי ההגירה ההמונית בשנות השבעים והשמונים למאה הקודמת.

תיאורי אמריקה וחבלי המהגרים, כפי שיצאו מחבורת-סופרים זו בשלהי המאה הקודמת, מוזעזעים לא מעט ומשמשים דיוקן נאמן ליהדות שרשית, שלאחר עקירה מאדמתה הטבעית היא מנסה במאמצים לא-אנושיים להיאחז במקום החדש, המנוכר בתכלית לכל אורח חייה. תיאורים אלה דיים להקנות ל"שוחרים ונאמנים" אלה מקום נחשב בספרותנו, בפרוזה ובשירה כאחת, כשהמליצה העברית מהלכת בשני הסוגים גם יחד "ביד רמה". אלה מתווסכלים על הרוב. ביחוד גדול הצער, שלא מעטים מאלה מוצאים מקלט בספרות-ישונד ייודית, לפרנסתם. זוהי פרשה שעדיין לא נחקרה וספק אם ניתן לחקור אותה במלואה, שכן "רומאנים" אלה הופיעו בהמשכים בעתונות יידיש בחתימות בדויות, שרק שמץ מהן אפשר לפענח בימינו. אנו שומעים כאן על סופרים "הסוחרים בדמעות אחיהם" (85). ואותו יצחק רבינוביץ קובל בין היתר: "אך על אחת אני מצטער, כי ההכרח אכף עלי את אכפו לתת להאמה-השייארגאנים (!) משפט הבכורה על הגבירה העבריה, לכלכל בה חיי רוחי. הנני כותב סיפורים אריגינעלים מחיי אחינו בשפת בבל הבלולה וגם אני מעתיק מספרי העמים הסיפורים היותר סאנציא נעלים (!) – – –". אנו יודעים זאת גם מוידווייהם של דוליצקי, גצל זליקוביץ ורבים אחרים.

התסכול האחר של ראשונים אלה בא עם הופעתה של הספרות העברית המודרנית, שלכאורה היו הם צריכים להיות הראשונים לצאת לקראתה בצהלה ובגיל. והנה ספרות זו ורה להם (אף באירופה אנו יודעים תופעה זו) ואינה מובנת כלל. וגדולה מו, העורכים החדשים מתנכרים לאלה הראשונים, ולעתים רק בדוחק, בשל זכות ראשונים, הם מקצים באכסניוניהם מקום-מה לדבריהם. זוהי תופעה טראגית, המתוארת כאן בדגמים מספר, היוצאים ללמד על כל החבורה גם יחד.

לעולם אחר של ספרות אנו עובדים בפרק השני: "דור בונה". כאן מוצגים הראשונים למודרנה בספרות העברית באמריקה. אולם חבל שחסר בו פרק על האיש, שהיה הפותח תקופה זו בספרות העברית, ב.נ. סילקינר, שלא מעט איזכורים לו בספר (ראה ביחוד עמ' 96 על ראשוניותו). פה נפתח לפנינו עולם חדש בתכלית. דומה שתהום רבה פעורה בין סופריו לבין קודמיהם. אף על פי כן, לאחר עיון מעמיק, אין הדבר כך. שכן לא תתואר הופעתם של אלה ללא הכשרת הקרקע והרקע של הראשונים. יש כאן דברים על ריבולוב, האיש הקשור עשרות שנים בעריכת "הדואר"; וכן אלה שעשו לא מעט בגלגול זה מהישן לחדש בספרות העברית באמריקה: א.א. ליסיצקי, הלל בבלי, שמעון גינצבורג, ה. סקלר, ישראל אפרת, שמעון הלקין, גבריאל פרייל ועוד. בתחום המחקר מיוחדים כאן דברים על שמעון ראבידוביץ וא.ר. מלאכי.

האסופה שלפנינו קובצה ממחקרים ומסות שנתפרסמו באכסניוניהם שונות בשנים האחרונות. על כן לפנינו צירוף מקרי ביותר. אף אין המחבר מתיימר בספרו זה, וכן בקודמו, להעניק תמונה שלמה וכוללת של התרבות והספרות העברית באמריקה. מסתמא עוד יבוא המשך. חובה לציין שלפנינו פרי מחקר ממושך של חוקר שקדן, היורד לשתות ונדרש למקורות ראשונים במידת האפשר. מכאן שפע התייעוד, המתפרסם לראשונה בספר זה וכן בספרו האחר. אף על פי כן, איננו פטורים מהשגה, ששני הספרים גם יחד עשויים ועתידים לעורר רושם מעוות במקצת בשל החסר בהם. כך, למשל, מצויים חוקרים מרובים הקשורים באדמת אמריקה, שבספר חסרים פרקים מיוחדים עליהם. דגם אחד מני רבים: קספר לויאס, הנזכר בו לא מעט ועדיין לא זכה למונוגרפיה עד היום. והרי היה הוא שעורר התפעלותו של ביאליק, שאף ניסה לעשות למען הוצאת ספריו העבריים. בספרות היפה המודרנית חסרים לי בין היתר שלושה פרקים על משוררים עבריים ילידי אמריקה: אברהם באנד, ראובן בן-יוסף, ט. כרמי. ואין זה הכל. נקווה איפוא להמשך. לבסוף אחתום בציון אישי למחבר, שהגיע לזיקנה. ירכוהו שיוסיף מכוחו, שקידתו ורוב הידע שלו לחרוש בתחום מונח זה לאורך ימים ושנים. אמן כן יהי רצון.

יחונן גרנך

פרקים בפילוסופיה השוואתית

"פילוסופיה במזרח ופילוסופיה במערב" – בעריכת בן-עמי שרפשטיין
ובהשתתפות שלמה בידרמן, דאן דאור, יואל הופמן, הוצאת "חדיו", תשל"ח.

במשך זמן רב נזנח במערב המחקר של פילוסופיה השוואתית (שצמח מתוך הרקע של תרבויות שונות). אין תימה, איפוא, כי היסטוריוני הפילוסופיה (להוציא את ג'גל, שבספרו המונומנטאלי על תולדות הפילוסופיה בשלושה כרכים, נדרש לפרובלמטיקה של השפעות-גומלין בין התרבויות מן האספקלריה המיוחדת של